

Augsburg, 9. Juli 1570

An Johann Matthäus Stammller, Konrad Pius Peutinger, Johannes Hartlieb und Christoph Thenn, Schulherren der Stadt Augsburg

Druck: Isocrates, Basel 1570, I, fol. α2r-α5v.

AD NOBILES VIROS, VIRTU-
TE ET DOCTRINA PRAESTANTES, IO-
ANNEM MATTHAEVM STAMLERVM, Senatorem:
CONRADVM PIVM PEVTINGERVM, Iurisconsultum:
IOANNEM HARTLIEBIVM, cognomento Vualspornium: et
CHRISTOPHORVM TENNVM, Patricios et Scholar-
chas Augustanae Reipublicae, Dominos et patro-
nos de se bene meritos:
HIERONYMI VVOLFII
Praefatio.

Cùm post Xysti Betuleij, uiri doctissimi, et de multis ingeniosis adolescentibus praeclarè meriti, morbum incurabilem, Annea schola, non successorum culpa, ut res ipsa docuit (quamuis nonnulli id et suspicarentur, et quererentur) sed temporum quadam iniquitate, et hominum diffidentia, et desperatione de literis nescio qua, labi in deterius, et quasi ruinam minari uidetur: DDDD. Scholarchae superiores, CHRISTOPHORVS PEVTINGERVS, Duumuir, IOANNES IACOBVS FVGGERVS, CHRISTOPHORVS CHRISTOPHORI F[ILIVS] RELINGERVS, ET MATTHAEVS VVELSERVS, amplissimi et ornatissimi uiri, pro sua reipublicae cura, de illa fulcienda et instauranda, cogitatione diligentí suscepta, meam operam, ad Graecas Latinasqúe literas docendas, et uitia scholae tum animaduertenda, tum pro uirili corrigenda, liberali stipendio et splendido, quantum nulli humaniorum literarum professori, per totam hanc Sueuiam, decerni solet, conduxerunt. In quo ego munere qua sedulitate, quo studio, qua fide et diligentia uersatus sim: si alij ignorant, Deus inspector animorum nouit: et mihi amplissimum theatrum est conscientia. Quibus autem non modò calumnijs, sed contumelijs etiam et iniurijs, tum ab improbis quibusdam sophistis et sycophantis, tum quorundam, qui me ignorabant, suspicionibus, agitatus, quibus molestijs per annos amplius decem (cùm conatus mei omnes, non modò irriti, atque inanes esse: uerùm etiam in diuersum penè, malo quodam fato, cedere uideretur) conflictatus fuerim: id ego tanta cum doloris acerbitate recordor, ut saepe Ciceronianum illud mihi et occinerem, et nunc etiam aliquando insusurrem: En qui locus quietis et tranquillitatis plenissimus fore uidebatur, in eo maxima molestiarum et turbulentissimae tempestates extiterunt. Quid ni enim Tragicam illam magniloquentiam, ad nostram hanc comoediam transferamus? cùm magnitudo rerum non tam suapte natura, quàm hominum opinionibus et affectibus aestimetur. Euripideus certè Menelaus, id quo quisque egeat, maius esse ei quàm expugnationem Troiae, affirmat: et Epictetus negat, quicquam in rebus humanis esse magnum, praeter animum sua forte contentum, et de rebus diuinis et humanis; ita ut recta ratio postulet, sentientem. Caetera uerò, quae uulgò amplissima habentur, ita extenuat, et pro nihilo putat: ut arcem munitissimam, nido ciconiae: urbem requentissimam, formicarum aceruo: stragem et cladem exercitus, lanienea pecudum et mactationi taurorum, conferre non dubitet. Sic Homerus Graecorum Troianorumqúe conflictus, apum et muscarum examinibus comparare solet: in quibus heroes illi, Achilles, Ajax, Diomedes, Hector, Aeneas et similes, quid erunt aliud, nisi uespae aut crabrones quidam, caeteris grandiores et acriores? Vulgò item celebratur illud: Tanta esse

cuiusque et bona et mala, quantus sit eius animus, qui ea sustineat. Verùm ego, qui ad istam rerum humanarum despicientiam, et diuinorum admirationem tantam, non peruenissem: nec fortassis, propter ingenij tenuitatem, et imbecillitatem animi, unquam eas in hac uita sim assecuturus: animumqüe habeam fortunae et conditioni meae parem, hoc est, pusillum et humilem: magnum quoddam malum iudicabam, quae ego optimo studio, nec (ut mihi quidem uidebar) imprudenti consilio, de sententia et autoritate principum huius ciuitatis uirorum, constituissem: ea à plerisque in deteriore partem rapi, omniqüe carere successu. Dolebam etiam auditorum et paucitatem et inscitiam: cuius praecipua causa esset intempestiuae ex inferioribus in superiores classes translationis necessitas, hactenus quidem ineuitabilis. Hem (inquam) itáne totam aetatem tuam (quatenus quidem per fortunam et ualetudinem licuit) in optimis quibusque et Graecis et Latinis, in omni penè doctrinae uarietate, scriptoribus te consumpsisse: ut tibi perpetuò inter pueros balbutiendum sit, nec speretur ulla supra prima Grammaticae elementa progressio? Ò malè locatam operam: ô frustra uigilatas noctes: ô inane studium: ô te et operis et praemijs operarum infelicem. Praemia enim non tam pecunia metior, quàm frequentia, pietate, modestia et eruditione auditorum, et eorum, quibus inseruio, approbatione. Saepe etiam illud in mentem ueniebat: peccare me, qui eo in loco manerem, ubi nec quos docerem, nec unde discerem (de hoc meo scholastico doctrinae genere loquor) haberem. Sic affecto et haesitante me, cùm quinquennij (tot enim annos fidem meam Reipub[licae] astrinxeram) exitus appropinquaret: à meqüe, ut et à caeteris magistris, peteretur, ut adhuc octo annos scholae Anneae praeesse: in eam spem erigebar, fore, ut maior deinceps rei literariae ratio publicè priuatimqüe haberetur. Itaque religione quadam potius mouabar, quo minus uoluntati dominorum aduersarer, quàm quòd honesti receptus deessent (nam et illustriss[imus] dux Borusiae ALBERTVS, laudatissimus princeps, Regiomonti: et amplissimi, Argentinensis et Bernatum, Senatus, honestas mihi et liberales conditiones, alter in urbe sua, Lausanna alter proponebant) eoqüe magis, quòd fato quodam in hac urbe me retineri augurabar. Nec enim tot dies me hic commotaturum, Lutecia rediens, putaram, quot annos in ea iam exegeram. Vocatus eram ad scholasticum hoc munus, cùm id mihi nunquam in mentem uenisset: retinebar diutius, praeter omnem spem et expectationem meam: quae prudentissimorum uirorum, et grauissimi Senatus autoritate gererentur, diuinitùs fieri existimabam. Quòd ni paruisse: et, siue taedio praesentium rerum, siue spe maiorum in studijs successuum aliò me contulisset: Nemesin à me deserti, à Deo assignati muneris ultricem, metuebam. Hanc superstitionem (sic enim habetur à sapientibus nonnullis, quicquid de diuina prouidentia dicitur) cum aliquando cuidam (ut mea natura nimium simplex et aperta, nec simulare nec dissimulare quicquam solet) in familiari colloquio aperuissem: ille, eos qui amarent, somnia sibi fingere (significans fortasse, et facile caritaram hanc urbem Vuolfio, id quod omnino uerum est, et mea uoluntate me coactum, aureis compedibus potius, quàm officiosis cogitationibus, aut spe emendationis retineri) acutè atque false admodum, nec fortassis omnino falso respondebat. Nam et stipendio, quod datur, contentus sum: et tot aduersis experimentis edoctus, ab omni mutatione abhorreo: et post id tempus in eodem luto ferè perpetuò haesi: et multùm mouendo parùm promoui: ut planè sumptus hi frusta in me conferri uiderentur. Poterant enim alij, minore doctrina et ingenio (etsi horum utrunque in me quàm sit exiguum, agnosco) minoreqüe mercede, praestare illa eadem omnia. Quod cùm uiderem, meqüe spe mea frustratum, aegrè ferrem: pedibus in eius, cuius modò memini, uiri et prudentis et acuti, sententiam iui: et meas illas bonas cogitationes nihil nisi amantium somnia quaedam fuisse, intellexi. Sed quid facerem? Fidem dederam: manere quoconque euentu necesse erat. Caeterùm cum DDD. Scholarchae Argentinenses (quos honoris et grati animi ergò, nomino) anno abhinc quarto praeclararam tum scholam suam, nunc Academiam, faustis omnibus prosequendam, post luem illam pestiferam, nonnihil labefactam, instaurare cupientes, clarissimo uiro, D. Laurentio TVPPIO, Pomerano, I[uris] C[onsulto] (ut et alijs fortasse) ueteri iucundissimoqüe amico meo, id negocij dedissent, ut doctos uiros undecunque accerseret: isqüe (ut pro suo candore et benevolentia plus mihi tribuit, quàm ego uerecundè

agnoscere possim) statim ea de re per literas mecum egisset: occasionem mihi oblatam et leuandae sumptu superuacaneo reipublicae, et rationibus meis consulendi arbitrabar: eoqüe magis, quòd assidue fratris HENRICI, Physici Norimbergensis, literae eódem me impellebant. Neque enim fore putabamus, ut non cupidissimè dimitterer: in eum praesertim locum, ubi meae doctrinae, quantulacunque ea est, usus aliquis esse posset. Itaque re cum D. Io[anne] Bap[tista] HAINZELIO, uiro ornatissimo, tum Consule, nunc arcani consilij (sine cuius autoritate, consilio et auxilio, nihil rei grauioris suscipio) communicata, miserijsqüe scholae nostraræ deploratis: animaduerti, eum animo, quàm antehac unquam, commotiore et aduersus me et D. Laurentium, stomachari, et succensere utrique: mihi, qui morosius quàm par esset, de nostris laboribus iudicarem: illi, qui alienos ministros interceptum iret. Ac quid is de me in Senatu egerit, equidem nescio: illud tantùm post aliquot dies respondit, neque me grauem aut inutilem esse ministrum reipublicae: quae Vuolfium aequè atque Argentina posset alere: neque dimissum iri. Quo responso plusne doluerim, an grauisus fuerim, haud equidem facilè dixerim. Habebat enim (quod facile intelligitur) et quod laetarer, et quod desiderarem. Tum uerò demum abiecta omni mutationis cogitatione, quo minus multis uiua uoce prodessem: eò magis, ut scriptis uel absentes erudirem, faciendum esse mihi, iudicau. Proinde et Isocraticas et Ciceronianas et Demosthenicas meas commentationes, corrigendas, augendas, et praelo adornandas esse censui: quas praesertim à studiosis hominibus expectari et flagitari, tam bibliopolae quàm typographi significant. In quo labore dum uersor, uos, uiri clariss[imi] D. STAMLERE, D. PEVTINGERE, et D. TENNI, optatissimi collegae D. HARTLIEBIO (qui per complures annos unus et solus ferè, caeteris uel absentibus uel occupatis, totius scholae onus sustinuerat) suasore et impulsore (ut opinor) eodem HAINZELIO, adiuncti, hactenus uerè scholarchas egistis: ea suscepta et pubis scholasticae, et ludi magistrorum cura: ac si alteri filij, alteri clientes uestri essent. In quo ego numero uel in primis uestrae benigitati plurimum debeo. Quod enim superioribus annis saepe petitum, nunquam impetrare potueram: id uestra tandem autoritate perfectum est, ut molesta et inutili classium inspectione liberatus, etiam pomeridiano tempore docerem, et maiores Graecis Latinisqüe praelectionibus progressus facere possem, cum aliqua (uti spero) dissentium utilitate. Iidem et selectos mihi adolescentes instituendos tradidistis: quae ratio etsi minus successit adhuc, ut tamen eam non omnino desperem (quamuis ad desperationem, quàm ad bonam spem, naturae meae uitio quodam, pronior) breui locum habituram, uestra singularis in curanda re literaria fides, industria, diligentia, autoritas facit: quam ad hoc usque tempus ita fortunauit Deus, ut numerus et disipulorum et classium, penè sit conduplicatus: ut docentium et dissentium studia reflorescant: ut me minus minusqüe Spartae huius meae paeniteat. Quae si ita uti coepit, diuinitùs protecta, prouecta atque aucta fuerit: separatione primæ classis et distinctione in duas, nouoqüe hybernaculo fore magnopere opus: ipsi profectò pro uestra prudentia uidetis. Et quidem paruo sumptu ea posset iniri ratio, ut et primario praeceptor, et publico professori (neque enim de me uno aut praecipuè labore: cuius aetas et ualetudo, ruinoso parieti similis est) nunquam mediocris idoneorum auditorum numerus deesset: et neuter, dum semissi uel doctiorum uel rudiorum inseruit, alterum semissem (id quod hactenus factum, et fit adhuc) negligere cogeretur. Sed quae sit illa ratio, fortasse quaeritis? Exponam paucis quod sentio: uos iudicabitis. Ac de nouo aedificio deliberare, non meum est, sed aedilium et architectorum. De iusto autem publicorum auditorum numero et constituendo et retinendo, haec mea coniectura potius quàm ratio est: Aluntur publicè nunc seni adolescentes, quos stipendiarios uocamus: hiqüe ferè palmam et ingeniorum, et diligentiae, et doctrinae, hactenus quidem, obtinuerunt. His si alteri totidem adiungerentur (et quidem gignit haec ciuitas multa praeclara ingenia, quae partim copia, partim inopia à literis abstrahit) publicus professor, cum subinde aliquot peregrini accedant, eos haberet quos (omissis utriusque Grammaticae rudimentis) in Dialecticis, Rheticis, Homero, Demosthene, Cicerone, Virgilio alijsqüe bonis autoribus, et honestis disciplinis ita exerceret, ut horum autorum et artium bonam magnamqüe partem uno atque altero anno, aut, summum, triennio absolueret: aut (si is

conatus quoque modo impediret) eò perduceret studiosos, et assiduitate diligentiae praeditos auditores, ut reliqua suapte industria et pellegerent, et intelligerent. Cuius rei quae ratio esse posse uideretur, abhinc biennum scripto uobis exposui. Eodemque modo in prima classe, utraque Grammatica, Terentius, Ouidius, Ciceroniana opuscula, Isocrates, alijue similes his autores ita traderentur, et eò usque inculcarentur: dum nemini publicum patre auditorium, nisi Grammatico, hoc est, utriusque linguae mediocri facultate et copia instructo, necesse esset. Similis etiam caeterarum classium aliqua moderatio institui posset: ut et in superioribus pueri diutius detinerentur, et inferiores multitudine (quod ferè fit) non obruerentur. Sed hac de re (quoniam nostra messis adhuc in herba est, et omnibus uotis à Deo Opt[imo] Max[imo] exoptandum, ne qua improuisa calamitas, his periculosissimis temporibus, bene coepta interturbet) cùm res tempusque postulabit, et diligentius cogitabimus, et prolixius differemus. Vererer enim ne uel nunc modum excessisse uiderer, rerumque mearum commemoratione molestus uestrae prudentiae fuisse: nisi et haec ipsa ad partem aliquam muneris atque officij uestri pertinerent: et, qua et humanitate omnes essetis, et quanta me seorsim benevolentia prosequeremini, exploratum haberem, reque ipsa perspectum. Quae quidem ita grata et iucunda mihi accidit: ut nunc demum uiuere libeat, cùm eos operarum nostrarum aestimatores, et quasi βραβευτας καὶ ἀγωνοθέτας nacti simus, qui de cuiusque ingenio, doctrina, uirtute, industria, et recte uereque possint, et liberè candideque et uelint, et soleant iudicare. Quò minus etiam prudentiae uestrae hunc Isocraticum Commentarium, magnam partem in schola uestra et natum et educatum, non tam meo quàm totius collegij nostri nomine, inscribere atque offerre uereor: qualemque grati nostri animi et obseruantiae erga uos debitae monimentum. Valete, et rem literariam, ut facitis, contra magna ui ingruentem et doctrinæ et morum barbariem, strenuè defenditote. Augustae Vindelicorum, VII. Idus Quintiles, Anno Salutis humanae M. D. LXX.